

Ігор Михайлин

ПОЕТ В ОПТИЦІ СВОГО ЧАСУ

Розмова з Іваном Перепеляком

Іван Михайлович ПЕРЕПЕЛЯК відзначає своє 70-річчя. Напередодні ювілею ми зустрілися в бібліотеці Харківської обласної організації Національної спілки письменників України для розмови про поезію та життя, яке супроводжує поета.

– Іване Михайловичу, 1980 року Вас прийнято до Спілки письменників України. Це був тоді високий статус. Як складалося Ваше життя і творчість після цієї події? Ви професіоналізувалися як письменник чи продовжували жити попереднім життям?

– Я хочу розпочати, може, дещо здалеку. Мені щастило в житті на гарних людей. Коли я озираюся на пережите, то з подивом бачу, що мені практично не доводилося нічого домагатися силоміць, усупереч обставинам чи всупереч долі. Усі дороги, які потім приводили мене до успіху, ніби клали під мої ноги якісь вищі сили, уособлені в гарних людях. Змалку я мав міцну пам'ять, міг переповісти урок учителя в школі. Це давало можливість скорочувати сидіння над підручниками й читати додаткову літературу. Мій улюблений шкільний учитель – Григорій Іванович Сап'ян – викладав історію. Я мріяв стати істориком, читав запоем історичні романи. Мої поеми постали саме з того юнацького захоплення.

Історія була ідеологічною дисципліною. Відтак Григорій Іванович був куратором шкільної стіннівки і, знаючи, що я пишу вірші, просив мене завжди написати щось для газети до свята. На жаль, зараз стіннівка, яка писалася й малювалася від руки, відмерла. Її витіснила комп'ютерна техніка. А скільки творчої радості вона приносила нам, тодішнім школярам!

Наше село Оболонь тоді ще мало статус райцентру, в ньому виходила районна газета «Червоний промінь». Якось кореспондент «Червоного променя» – гарна, яскрава молода жінка

– прийшла до школи й стала читати стіннівку... Йде урок. Раптом відчиняються двері класу й мене викликають до директора. Я в голові перебираю події останніх днів, згадуючи, де набешкетував. А директор у кабінеті знайомить мене з цією жінкою. І вона питає мене, чи є в мене ще вірші, крім того, що вона прочитала щойно в стіннівці. Я приніс їй цілий зошит. Через тиждень мій однокласник Юрко доставив у школу пачку газет й урочисто прочитав перед класом: «Іван Перепеляк „Моя батьківщина”». Це був мій перший вірш, опублікований у пресі. Газета потім загубилася. Але я відшукав її у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Узяв офіційну довідку про початок своєї, так би мовити, поетичної біографії.

1958 року в Оболонь приїхав на творчу зустріч письменник Федір Андрійович Діденко. У школі мене ніби випадково зустрів учитель трудового навчання, зупинив і порадив: «Ти віднеси Діденкові свої вірші». Я прийшов на зустріч із зошитом віршів і справді виконав пораду вчителя: після зустрічі підійшов до письмен-

ника, познайомився з ним, передав зошита, залишив адресу.

Не минуло багато часу, як я одержав від Федора Андрійовича листа. Це був розгром мого доробку. За що тільки не лайав мене досвідчений автор! Я вже не буду говорити про зміст і форму віршів. Він навіть указав мені, що гарний поет повинен гарно писати, тобто мати красивий почерк. Тоді ж ми не знали не тільки, що таке комп'ютерний набір, але й що таке

друкарська машинка. Він указав літературу, яку я маю прочитати для свого творчого навчання. Я відповів на листа. Зав'язалося творче спілкування.

– *Це була ніби заочна літературна студія.*

– Точно! Мій навчитель порушував питання про завдання літератури, вчив, про що мені слід писати й навіть думати. Він мав на мене великий вплив. І я йому щиро вдячний за потрачені на мене зусилля.

І далі ця інтенція тривала. Коли я був прийнятий до Спілки, то не покинув і журналістської праці, хоч такі можливості існували. Я тільки залишив відділ листів і масової роботи в «Ленінській зміні», бо вважав, що в молодіжній газеті повинні працювати й молоді журналісти. Мене помітив Валер'ян Іванович Єськов – легендарний редактор «Вечірнього Харкова», який близько двадцяти років очолював цю газету, зробивши її потужною й авторитетною серед харків'ян. Він сказав мені: «Доки ти сидитимеш у молодіжці? Йди до мене».

Я перейшов до відділу партійного життя, а коли став членом Спілки, – і до відділу мистецтва у «Вечірній Харків». Це була зовсім інша аура й інша робота. Я ніби працював за спеціальністю: готував літературну сторінку, брав інтерв'ю в письменників та інших причетних до мистецтва діячів, відгукувався на ювілеї, рецензував книжки й театральні вистави. А потім сталося так, що харківський кореспондент «Літературної України» Галина Стукалова залишила з чоловіком Харків. І мене рекомендували на її місце. Я працював у кількох газетах одразу. Це впливало на творчість.

– *У Вас у 1980-ті роки вийшла лише одна книжка – «Над рікою-Сулою»...*

– Так! Сучасній людині важко збагнути, що то був за час. Я з побожністю ставився до Спілки. Пам'ятаєте, в Остапа Вишні, у щоденникові «Думи мої, думи мої...», який він вів наприкінці життя, написано: «Входячи в літературу, витри ноги. Пам'ятай, що там були Пушкін, Гоголь, Шевченко». Для мене це був заповіт. Серце моє трепетало, коли я переступав поріг Спілки. Адже тут я зустрічався з харківськими письменниками дуже високого творчого рівня... В. Добровольський, І. Муратов, В. Мисик, Ю. Шаповал, С. Шумицький, А. Чернишов... Усіх достойних і не перелічити... Я їх більше слухав. Наслідуючи заповіт Івана Франка: поета – *semper tunc*. Це були цікаві люди. У розмовах з ними я зрозумів дивовижну річ: кожен із них ширший за свою творчість. Усе життя вони змагалися з радянською системою за те, щоб сказати правду, напівправду. Ця безкінечна боротьба й загроженість життю зламала їх.

Змаліли їхні таланти. Але коли вони бачили перед собою вдячного слухача, та ще й розмови відбувалися в чотири ока, то вони розкривалися, зникав острах...

Можливо, щось пояснить такий випадок. Ще працюючи в «Ленінській зміні», я опублікував у ній свій вірш «Кобзарська балада». Він сьогодні сприймається як звичайна поезія, яких багато пишеться на історичну тематику різними авторами. Але тоді – це була бомба. До мене стали прибігати колеги-ровесники й говорити: як це я наважився написати й надрукувати такий вірш, цей вірш небезпечний. Я відчув себе як на порохівій діжці. У мене ж таких віршів удома – ціла валіза. І я спалив валізу тих віршів, про що й досі шкодую.

Або ще випадок. Директором видавництва «Прапор», де видавалися книжки харківських письменників, був Олександр Петрович Пастернак. Ми зналися давно, ще з часів моєї роботи в багатотиражці заводу імені Малишева. Якось був редактором тоді, коли я тільки починав. Проте велика літературна студія працювала не в нас, а на заводі «Серп і молот». Керував нею Григорій Гельдфандбейн. Олександр Петрович приходив на студію послухати вірші, відібрати щось для своєї газети, шукав авторів. Він опублікував мій вірш – юнацький, романтичний, я його весь не згадаю, але закінчувався він словами приблизно такими: коли я помиратиму, то останнє слово, яке промовлять мої уста, буде слово «Україна». З боку О. П. Пастернака це був сміливий учинок. Довірливі стосунки ми винесли ще звідтоді. І от якось, уже ставши директором видавництва, він мене запитав: «Друкувати чи не друкувати Римму Катаєву? Про неї всяке таке говорять». Я рішуче сказав: «Друкуйте без сумнівів. Це справжня поезія». І книжка Римми Китаєвої вийшла у світ. Народження поета, його першої книжки відбувалося тоді болісно. Його оглядали з усіх боків. Вивчали біографію, перебирали родичів, цікавилися характеристиками з роботи. Ставши кореспондентом «Літературної України», я опублікував у цій газеті велике інтерв'ю з О. П. Пастернаком. Видавництво тоді критикували в пресі, на партійних нарадах. Я дав можливість директору захиститися, розповісти про позитивні моменти в роботі. Газета, особливо письменницька, мала тоді величезне значення, до неї прислухалися, в неї був великий наклад. Це інтерв'ю врятувало авторитет О. П. Пастернака, сприяло зростанню взаємної довіри між нами. А тому й у питанні з Риммою Китаєвою він повірив мені, а не її недоброзичливцям. Книжка прийшла до читача, а Римма Олександрівна – у Спілку. Скільки корисного вона зробила для неї потім, працюючи з молодими авторами!..

– 1993 року Вас обрано головою Харківської письменницької організації. Ви перебували на цій посаді 18 років. Це не рекорд? У чому смисл керування письменниками, особливо після повалення Радянського Союзу, у якому Спілка письменників була міністерством з управління творчістю, а в незалежній Україні Спілка перетворилася на громадську організацію? Які проблеми довелося розв'язувати? Яким учинком на цій посаді Ви особливо пишаєтесь?

– Насправді я очолював ХОО НСПУ майже 19 років. Це таки багато. Подібного прикладу раніше не траплялося в нас. Та й по інших обласних організаціях Спілки письменників такою немає.

Письменник, звісно, не потребує керування тоді, коли він сидить за письмовим столом, коли він творець. За радянських часів усе було навпаки: партія воліла втручатися саме у творчість, диктувати митцеві все, що він повинен написати. Але без свободи творчість перетворюється на ремесло. Що й сталося з усією радянською літературою в усіх її національних варіантах. Соціалістичний реалізм – це не відтворення реального життя, а конструювання його моделей за зразками (псевдо)наукового комунізму. Це твори про те, як повинно бути, а не як є насправді. Такі твори не потребують знання життя, таланту...

Я ніколи не писав віршів про партію, Леніна. У моїй поезії був робітник, праця, армія. «Чого вам ще?» – говорив я партійним ідеологам, які вимагали від мене чергових паровозиків до книжок чи просто публікацій у часописах. І це проходило. Але були службисти в літературі, наймитчуки. Є поет з трьома поемами про Леніна. Йому аби надрукуватися. Коли в обкомі бачили, що поема – про Леніна, її дозволяли, не читаючи.

Але поети й прозаїки не сидять усе життя за столом, вони виходять із-за нього – й тоді розпочинається літературна комунікація, їм треба зустрітися десь, поговорити, почитати один одному свої твори, почути про них схвальну чи критичну думку. Спілка письменників справді має більше відношення до того, що називається не літературний процес, а літературне життя.

Як голова я організовував збори, засідання, обговорення, розв'язував побутові питання. Для цієї посади потрібно мати досвід: і життєвий, і політичний, і журналістський, і мистецький.

Візьмімо проведення зборів на елементарну тему: реалізм і модернізм. Я готував людей до виступів. От Володимир Добровольський... Інтроверт, йому виступати важко. Я його умовляв, переконував, як важливо всім нам почути його слово, думку, оцінку. Після тривалої розмови

він погоджувався... Або Володимир Петров. Він теж був головою Харківської обласної організації Спілки письменників. Один термін... Більше не витримав. Він написав прекрасну повість про Сибір. А його твори про армію – суцільна канцелярщина. Я з ним розмовляю, дивуюся, як йому вдалося створити такий гарний твір про Сибір. Прошу його: чи не могли б Ви розповісти про творчу історію повісті й водночас показати, що таке реалізм... Роман Левін умів виступати, мав гарно поставлене мовлення. Але він міг довго говорити й ні про що... Усіх треба було готувати, створювати середовище. І мені це вдавалося.

Мені довелося бути головою, коли закрили державні видавництва, приватизували поліграфію. Письменник як творець духовних національних цінностей опинився в стані безпорадності. На місце першочергового завдання висунувся пошук спонсорів. Справа дійшла до того, що ні за що було покласти квіти до пам'ятника Т. Шевченкові в річницю його народження.

Мені знову пощастило на людей. Головою Харківської обласної державної адміністрації в перші роки мого перебування на чолі харківських письменників був Олександр Степанович Масельський. Коли в адміністрації став працювати Олекса Марченко, то не без заздрості приніс у Спілку таке висловлювання Олександра Степановича: «Мій улюблений поет – Іван Перепеляк». Уявіть собі – шість годин ранку, можливо, пів на сьому, я приходжу в облдержадміністрацію, питаю чергового, як мені потрапити до Масельського. «А він на місці», – відповідає черговий і телефонує до кабінету; і ми чуємо разом у ранковій тиші: «Нехай піднімається». Я заходжу, знаючи, що в мене 5–7 хвилин, більше займати його час некоректно. Стило доповідаю: у нас збори. Чую у відповідь: я прийду. Приїздив він за 20 хвилин до початку, в усе вникав, усім переймався.

Коли сталася диканівська аварія, він усе виніс на своїх плечах. Є. П. Кушнарєва тоді й у Харкові не було. О. С. Масельський мені сам зателефонував. Сказав: там матеріалу на цілий еколого-соціально-політичний роман, ти б узявся. Я кинувся вивчати матеріали. Вони були закриті. Лише за його розпорядженням мені видавали то ту папку, то іншу – на один день. Я внутрішньо був готовий писати, але чекав суду. Тут спрацювала журналістська звичка: поки справа не розглянута в суді, писати про неї неможливо. Але із судом зволікали. Так я й не написав про ті події...

Я звертався до нього, коли треба було підтримати когось із письменників матеріально, відзначити ювілей. Це стосувалося Р. Третякова, Р. Левіна, В. Лагози... Я вже всіх і не згадаю. Олександр Степанович давав гроші. Держава повинна підтримувати письменника, турбувати-

ся про духовне виховання народу, молоді. Спілка повинна тримати з владою контакт. У якійсь латиноамериканській країні автор двох-трьох книжок переходить на державне утримання. Для такого контакту потрібна Спілка.

Коли Олександр Степанович Масельський несподівано помер, мені задзвонили з адміністрації й попросили поради, як краще вшанувати його пам'ять. Я порадив заснувати літературну премію його імені. Ідея сподобалася, її схвалили. Премія стала частиною життя харківських літераторів.

Після Масельського на його посаді опинився Є. П. Кушнар'єв. Ми прийшли до нього з В. Лагозою. Сказали: «Ви нам потрібні, але й ми потрібні вам. Проведемо зустріч з творчою інтелігенцією». Він поставився спочатку насторожено. Потім зрозумів, що завдяки такій зустрічі підніме свій авторитет. Віддав розпорядження: «Скликайте». Ми таку зустріч провели. Чого тільки йому не наговорили. І про потребу кіосків для української преси. І про те, що занедбано музей Сковороди, про потребу літературних передач на радіо, виступів письменників. Він віддав розпорядження все занотувати, розв'язати ці питання. Чистина їх була вирішена.

Уже при А. Б. Авакову я домігся фінансування, завдяки якому 75 книжок харківських авторів побачили світ. От і зараз: чому б не створити фонд для письменників при облдержадміністрації... Але нікому нічого не потрібно...

– *Вам щось як голові й не вдалося?*

– Була в мене ідея, як на мене, дуже гарна. Зробити так, щоб державна влада в районах Харкова та області знала про письменників, які живуть у їхніх територіальних громадах, піклувалася про них, вітала з днем народження, запрошувала в школи на виступи, купувала для бібліотек їхні книжки, влаштовувала творчі зустрічі. У районах би працювали на Спілку. Але наші письменники інертні. Мене не підтримали. Довелося залишити цей план. За О. С. Масельського я б його втілював у життя, він би мене зрозумів. І цього було б достатньо. А так... Довелося залишити.

За статутом Спілки я не зобов'язаний шукати гроші, домовлятися зі спонсорами, надавати письменникам допомогу. Добро швидко забувається, кривда довго пам'ятається. І мої добрі справи швидко забулися...

Ще про одну роботу, яку я здійснював як голова Спілки, необхідно розповісти. Знову гарна людина знайшла мене. А. М. Белова, проректор Харківського національного автошляхового університету, запросила мене для створення гуманітарного центру. Ми зустрілися з ректором: «Наші інженери повинні знати історію України, українську літературу, повинні бути духовними людьми», – сказав він. Був створений гуманітар-

ний центр, а я призначений його директором. Я проводив зустрічі, виставки, створив літературну студію; технічна інтелігенція була щиро налаштована на творчість. Я прийшов до ректора і сказав: «Це така творчість, яка заслуговує на видання книжкою». Ми видали альманах...

– *Як удавалося поєднувати творчість і адміністрування? Що Ви писали в цей час? Можливо, Ви пригадаєте, коли був виношений творчий задум першої поеми? Як узагалі відбувся цей перехід від віршів до поеми, від лірики до епосу, ліро-епосу, поетичної філософії?*

– Вкажу на дві причини, які привели мене до жанру поеми. Я розпочав з історичних поем. Очевидно, на цьому позначилося дитяче захоплення історією. Другий чинник: працюючи над дипломною роботою «Лірика і поеми Бориса Олійника (проблема творчої індивідуальності)» під керівництвом відомого літературного критика Володимира Миколайовича Бояновича, я розібрався з жанром поеми, прочитав багато літератури з історії й теорії поеми, на прикладі творів Бориса Олійника побачив жанрову структуру, як «робиться» сюжет, будується ліричний образ.

Якось я перебував у будинку відпочинку «Коробів Хутір». Стояла осінь, відпочивальників було небагато. Я взяв із собою друкарську машинку й намагався щось писати. Раптом оголошення від культмасового працівника: «Ми поїдемо тропой Катерини». Я тоді вперше почув легенду про козацький монастир. Легенда запала в душу і, що називається, не відпускала. Уся українська історія сфальсифікована істориками «старшого брата». Я здивувався, що такий пригодницький сюжет ніхто не знає. Я кинувся шукати документи, які б підтвердили легенду. І знайшов. Була Анна, були козацькі цілителі. Я розписав усі сюжетні ходи, увійшов у сук. Так дійшло до завершення задуму.

Це не була перша поема. Першою була «Кубинська поема» про Че Гевару. Але я не вважав її досконалою і друкував з неї тільки окремі розділи. Але думаю, що в двотомнику, який я зараз готую, я її все ж розміщу.

Потім була «Остання любов гетьмана». Поштовхом стало таке: я прочитав у гранках поему Христі Алчевської про І. Мазепу, яка тоді готувалася до друку в журналі «Березіль». Мені здалося, що вона просто зіпсувала гарний сюжет. І сказав: «Я напишу краще». Знову ж: кинувся шукати джерела. Друзі з Петербурга допомогли знайти листування Мазепи з Мотрею. Документальні джерела підштовхнули до методу – подати поему в листах, дати можливість заговорити героям. Я прочитав кілька розділів дружині, порушивши правило – не читати незавершених речей. Вона схвалила. Для мене це – барометр якості.

Коли поема вийшла у світ, нею зацікавився режисер театру для юнацтва Юрій Борисович Старченко, попросив створити драму. Вистава «Козацький монастир» десять років трималася в репертуарі. Проте з'ясувалося, що в неї є група заздрісників, вони розсилали листи: там є танці в гаремі, там пропагують секс. Уявляєте? В театрі для дітей та юнацтва?.. Я про це довідався від однієї вчительки, яка спочатку не хотіла вести свій клас на виставу, а потім кидалася з вдячністю цілуватися зі мною в коридорах театру.

Юрій Борисович Старченко був перший, хто запитав мене: «А можете дати п'єсу про Сковороду?» Я почав думати над цим, збирати матеріали. Я здавна цікавлюсь постаттю Сковороди, його творчістю. Нас споріднює те, що ми народилися на Полтавщині, а потім закохалися в Слобожанщину, Харків. Мене й удома кличуть: «Йди вже обідати, Сковородо». Я собі сказав: «Я це зроблю». А коли я так кажу, то виконую. Я пішов по шляху популяризації Сковороди. Я мав ідею: сказати про нього найголовніше. Сковорода був містиком, езотериком. Його не можна було зобразити без його світу: духів, ангелів. Василь Боровий запитав мене: «Як Ви це побачили?» І я не зміг йому відповісти. Я й сам не знаю, чому я так і таким побачив Сковороду. Я тільки добре розумію, що ці місця нав'язні творами самого Сковороди. Після мене важко буде в драмі повернутися до нього.

Зізнаюся: яюсь, коли я ще працював журналістом, мене записали до ВПШ. Зараз уже мало хто знає, що це таке. А це Вища партійна школа. Партія турбувалася про розвиток своїх членів, про те, щоб вони читали праці класиків марксизму-ленінізму, наукову літературу. Я був відсутній, коли прийшла рознарядка. Кого впишемо? – відсутнього. Він же не запротестує. Куди ж мене записали? На філософський факультет. Навчання там привчило мене читати філософські праці, класику філософії, передплачувати філософські часописи. Це позначилося на моїй творчості. Я зрозумів: без філософії не можлива поема. У ній повинна бути родзинка, повинна пульсувати думка. Без цього епічний сюжет – мертвий. Його оживлює філософія.

Поемі передує тривале читання, розмірковування, можливо, краще сказати – медитації. Поему не напишеш знаскоку, як вірш, який народжується з вибуху почуття. Поема – це рік, два праці. Іноді напишеться значно більше, ніж увиходить в остаточний текст. Рішуче відкидаю не тільки зайве, але й необов'язкове.

– *Ніколи не хотілося засісти за мемуари? Адже ніхто, крім Вас, не міг би докладно і точно відтворити літературне життя в Харкові в 1960–2010-х роках? Я промовив ці дати, і мені стало моторошно: це ж нівсто-ліття, ціла епоха, кілька епох, які змінювали*

одна одну! А скількох видатних письменників Ви б змогли описати – В. Мисик, І. Мурашов, А. Чернишов, Ю. Шовкопляс. Р. Третяков, Р. Полонський. У Р. Полонського є кілька мемуарних нарисів – пригадую про Р. Третякова. Очевидно, задум мемуарної книжки в нього формувалася. Але він не встиг його втілити.

– Я готувався до цього питання. Воно передбачуване. І в ньому є сенс. Колись Петро Василенко, читаючи мою драматичну поему про Сковороду, сказав: «Пишучи про велике, сам стаєш великим». А ким переважно був оточений я? Що я можу сказати про Сергія Мушника, про Віталія Холода, Савелія Ципіна... Не хочу продовжувати цей ряд. Я ставлюся до літератури вимогливо й критично. Тому розумію: мої сучасники – пересічні прохідні радянські поети. Були такі, що виблискували окремими гранями, з ними було цікаво поговорити, але вони ховалися, як равлики в мушлі. І який жах – кожен ту мушлю тягнув на собі. Зовні здається: веселун, серце на долоні, душа ніби списана на виду, а починаєш спілкуватися й бачиш – це маска, а якою людина є насправді – збагнути несила. Я був оточений несправжніми людьми, масками. Мій юнацький романтизм і побожне ставлення до Спілки швидко розвіялися, вивітрилися... Я загрузнув у побутові справи, бачив заздрість і сам не раз ставав її жертвою. Не хочу змаліти й сам у мемуарах про малих людей...

– *Я Вас розумію... Але не погоджуюсь із тим, що літературне життя не становить інтересу для майбутніх поколінь, які будуть вивчати його за документальними джерелами, до числа яких належать і мемуари. Але я Вас розумію, можливо, більше, ніж хто-будь. Я, як літературний критик, тому й намагаюся триматися від Спілки на певній відстані, бо, загрузнувши в побутові зв'язки, «дружні» стосунки, не можу адекватно сприймати творчість письменника. Для критики потрібна відстань. А мемуари – це так само критика, оцінка; у них є не тільки нарація, але й риторика. Тому Ваша позиція мені близька... Але повернімося до Вашої журналістської праці. Як Ви її оцінюєте з погляду письменницької творчості? Уже будучи відомим письменником, Ви залишалися в журналістиці як ведучий програм «Літературні зустрічі» й «Листи з Будинку „Слова“» Харківської обласної державної телерадіокомпанії. Як ці програми з'явилися і як були закриті? Чи існував так званий «зворотний зв'язок»? Ви відчували, що Вас дивляться, сприймають? Вам не шкода, що їх більше немає в культурному просторі Харкова?*

– Кость Олексійович Гордієнко – видатний письменник на харківському тлі, виступаючи

на різноманітних зборах, навчав нас, молодих, вивчати життя і доводив, що для письменника найкращий шлях – вивчати його через журналістику, за допомогою журналістики. Не скажу нічого нового, але не без задоволення повторю трюїзм: журналістика – це велика школа життя для письменника, який повинен знати життя: не зі своєї душі, а із життя черпати сюжети, образи та ідеї для своїх творів.

Я завжди залюбки працював у журналістиці. Намагався писати життєві нариси, фейлетони за матеріалами судових справ. У певному сенсі – це важче, ніж письменницька праця. Важче через документалізм, конкретику. Тут не збрешеш, не доточиш того, чого насправді не було. І водночас є простір показати природу, душу, картинку, захоплення. Мої нариси були документальними оповіданнями. Щоб писати, треба вивчити багато матеріалу. Бібліотека імені В. Г. Короленка... не можу сказати: «мій другий дім», але я без неї часом навіть не брався за справу. Тобто не йшов на інтерв'ю. Бо розмовляти з майбутнім героєм ні про що, коли ти не знаєш його справу. От у мене є нарис «Казка гончарного круга». Я один раз за дорученням редакції відвідав виставку гончарних виробів, другий, вислухав дві екскурсії. А очі немов зав'язані. Не бачу, про що можна написати, про що говорити з майстрами. Пішов у бібліотеку. Попочитав кілька днів літературу про гончарну справу. Й написав нарис, якого й зараз не соромлюсь, не дарма в ньому в заголовку винесене слово «казка».

Якось мені доручили написати про театр опери і балету. Це ж звичайна справа в журналістиці. Тебе викликає редактор і дає завдання написати про те, в чому ти цілковитий нуль. Я пішов не в театр, а в бібліотеку. Прочитав кілька книжок про балет, балетну режисуру. Не можна йти на інтерв'ю, поки в тебе не з'являться питання. А вони можуть з'явитися тільки тоді, коли ти сам розумієшся на справі. Інакше ти – бовдур, який прийшов до майстра. Ніякої корисної інформації від нього не отримаєш. Як у геометрії Лобачевського, ви будете залишатися один щодо одного на паралельних площинах. І вам обом буде все паралельно, як висловлюється дотепно молодь на своєму молодіжному сленгу.

Журналістика навчає письменника слухати, бачити, вивчати матеріал. Журналістика дала мені навички в спілкуванні з письменниками. Наприклад, Василь Мисик до себе нікого не підпускав. Він пройшов через такі випробування, що моторошно було повертатися до них у спогадах. Він ці роки витісняв зі своєї пам'яті. А я вільно заходив до нього й говорив з ним. Потім довго осмислював почуте. Коли я його побачив уперше в Спільці, хтось про нього сказав:

«Генерал!» Я зрозумів буквально. І лише потім здогадався, що йшлося про генерала в поезії. Ми з Вами розмовляємо в бібліотеці Харківської обласної організації Національної спілки письменників України, а вона ж успадкована від Будинку літератури імені Василя Блакитного. Її першим завідувачем був якраз Василь Мисик. У Мисика я навчився варити борщ за його рецептом. Нещодавно я виступив упорядником і редактором томика поезій Василя Мисика, який ми підготували до видання тут, у Харкові...

Одного разу Валер'ян Іванович Єськов відравив мене на один із харківських заводів написати нарис про політінформатора. Я знайшов такого чоловіка, але він мене зустрів пихато, навіть сісти не запросив, грубо спитав, чого мені треба, потім я не міг про нього написати, видувив-таки із себе замітку. В. І. Єськов викликав мене в кабінет: що це ти написав? А я відповідаю: я не зміг його полюбити. Журналістика вимагає любові до свого героя, пізнання його простору, входження в його світ.

Зараз немає такої журналістики... Тобто такої, якою її робили ми. Немає потягу до правди, зате є потяг до грошей. Молоді журналісти необізнані в історії, літературі, філософії, а відтак і мислять поверхово, примітивно, не мають морального стрижня, власних переконань, якими слід дорожити. У них немає навіть знання мови, відчуття мови, прагнення писати не тільки змістовно, але й красиво.

– *Ніколи не думали про те, щоб зібрати свої журналістські твори в окрему книжку?*

– Усі їх треба чистити від ідеологічних на шарувань. Спиняє загроза цієї величезної роботи. Є й відчуття, що після такої чистки й сам твір розсиплеться.

– *Про телевізійну журналістику...*

– Із тележурналістикою так само сталася дивна річ. Тут мені знову пощастило на гарну людину, і вона сама знайшла мене. На обласному телебаченні працювала Раїса Іллівна Саніна, яка мене знала раніше за спільною роботою в журналістиці. Якось вона зателефонувала мені як голові Спілки: «Виручай!» Виявилось, що інший письменник, який вів передачу «Літературні зустрічі» (вона вже існувала в програмі), не зміг домовитися з її учасниками. І от склалася ситуація: передачу треба випускати через дві години в прямий ефір, а учасників немає й ведучий відмовляється від її ведення. Я кинувся до телефону. Володимир Верхівень відмовився. Ще когось не знайшов у Харкові – стояло літо. Погодилася відразу Ніна Супруненко. Я наказав їй прийти з книжками й налаштуватися на розмову про поезію та читання віршів.

Приходжу на телебачення, мене відразу ведуть у студію. Ніни немає. Я попросив її бути

хоч би за чверть години, щоб обговорити план дій. Вона прибігла за п'ять хвилин до початку. Розповіла, що якась пригода трапилася із сином і вона мусила залагоджувати справу, а потім ловити таксі й терміново їхати в Держпром. Але передача й без підготовки пройшла успішно. Ми не помітили, як минув її час, просто Ніна читала вірші, і ми розмовляли про поезію. Після завершення передачі в студію буквально ввірвався головний режисер з вигуками: «От нарешті ми знайшли ведучого для „Літературних зустрічей“!» Так я й продовжував вести цю передачу. Скільки письменників на ній побувало...

– *Тільки я двічі...*

– «Листи з будинку „Слово”» постали з потреби розповісти харків'янам правду про українські літературні втрати. Про це мало знають. Тим часом радянський режим знищив біля трьохсот літераторів. Я користувався архівами, матеріалами Літературного музею. Мій цикл віршів «Портрети при свічі» написаний за матеріалами цих передач.

Потім... Ви питаєте, як усе закінчилося?

Прийшов на посаду голови Харківської облдержадміністрації А. Б. Аваков – людина, чужа українській культурі, а відтак і байдужа до неї. Він оточив себе своїми людьми, спільниками за світоглядом. Харківську обласну державну телерадіокомпанію віддав такому собі Зурабу Аласанії. На другий день після підписання наказу про призначення нового директора той закрив і «Зустрічі», й «Листи...». Зі мною не було ніякої розмови про це, ніякого попередження. Журналістка Людмила Морозова повідомила мені про те, що передачі знято з програми.

– *Я тоді написав листа до А. Б. Авакова, протестуючи проти зняття цих передач з ефіру й вимагаючи відновити їх...*

– Так, багато людей запротестувало. Нічого не допомогло.

– *Я не отримав відповіді...*

– Це стиль української влади, нікому нічого не відповідати й чути тільки себе. Небезпечна глухота й самозамилуваність. Але передачі воскресити так і не вдалося. Шкода, цікаві були проекти самі по собі, а не тому що їх вів я...

– *Драматична поема про Сковороду так і лишилася на папері? Я про те, що драматичні твори призначені все ж для театру.*

– Тут пригодницька історія. Сесія обласної ради вже нового скликання виділила 20 тисяч гривень на постановку вистави в театрі імені Т. Шевченка. Гроші до театру не дійшли. Я взявся їх шукати. Мені допомагав Олександр Маркович Бандурка. Разом ми потурбували з цього приводу нинішнього голову ХОДА М. М. Добкіна. Отримали запевнення, що все буде гаразд. Гроші не знайшлися. Я звернувся до Анни Герман – куратора гуманітарних програм Адміністрації Президента. Там розібралися й сказали: так це ж не такий вже й круглий ювілей – 290 років від дня народження, хай уже на трьохсотріччя... А моя думка така: аура Сковороди повинна бути над Харковом, про нього повинні знати всі, як про Гете й Шіллера знає кожний веймарчанин. Моя п'єса й подавала такий загальнодоступний образ Сковороди, головні ідеї його вчення, основні віхи біографії... А в нас десять років п'єса про Сковороду чекає на своє театральне втілення... Ось так, на жаль, вимушені жити...

– *Спасибі за змістову розмову. Мені приємно відчувати, що в Харкові є такий гарний письменник, як Ви, котрий своєю долею з'єднує Слобожанщину з поблизькою Полтавиною та рештою України і, по суті, є сучасним продовжувачем традицій Григорія Сковороди. Долучаюся до тих численних привітань, які Ви, безсумнівно, отримуєте в день свого народження.*

– І Вам спасибі.

